

הוראות נוהל של נשיא בית המשפט העליון

מספר הנוהל	הנושא	תפוצה	פורסם ביום	בתוקף מיום
2-13	שמיעה רצופה של תיקים פליליים	כללית	31.12.2013	01.01.2014

כללי

1. מטרתו של נוהל זה היא להגדיר את עקרונות היסוד שיישומם יאפשר לשמוע משפטים פליליים ברציפות ובכך לתרום לעשיית משפט צדק ולמניעת עינוי דין, תוך התייעלות וחסכון במשאבים שיפוטיים ומבלי לפגוע בזכויות היסוד של הנאשמים.

סעיף 125 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982 (להלן: חוק סדר הדין הפלילי) מורה כדלהלן:

"כל עוד לא הוחל בגביית ראיות, רשאי בית המשפט מזמן לזמן לדחות את מועד תחילת המשפט או המשכו כפי הצורך; הוחל בגביית ראיות ימשיך ברציפות יום יום עד גמירא, זולת אם ראה, מטעמים שירשמו, כי אין כל אפשרות לנהוג כך".

בפסק הדין שניתן בע"פ 4865/09 עו"ד פלדמן נ' בית המשפט המחוזי תל אביב (9.7.2009), מנה השופט א' גרוניס את יתרון השמיעה הרצופה, מעבר ליתרון המיידי והברור שבקיצור משך ההליך והקלה בעינוי הדין לנאשם (ובמיוחד לנאשם העצור), כדלהלן:

- שמיעה רצופה מביאה לכך שביחידת זמן נתונה יטפל השופט, כמו גם התובע והסנגור, במספר מצומצם יחסית של תיקים.

- יחלוף זמן קצר יחסית מעת שמיעת הראיות ועד למתן פסק דין, מה שיתרום גם לכך שתגדל יכולתו של השופט לזכור את העדויות ואת התרשמותו מהעדים. במקרים קיצוניים חלוף זמן רב משמיעת העדויות ועד למתן פסק הדין גרר צורך בביטול הכרעת הדין שהתבססה על קביעות מהימנות או חייב הקלה בעונש.

- לא רק שעינוי הדין יפחת, אלא שיקטן החשש מפני האפשרות שעינוי הדין יביא גם לעיוות דין.

- הקלה על עדים שלא יידרשו להתייצב שוב ושוב.

- תרומה ליעילות ההליך: מיתון הצורך לשוב ולהתכונן לתיק לפני כל דיון. הקלה על הכנת התיק, שכן השופט ועורכי הדין נדרשים להכינו פעם אחת.

- חיסכון בימי שיפוט שכן הסך המצטבר של ימי השמיעה בשיטת השמיעה הרציפה יקטן לעומת השיטה האחרת (פיסקה 9 לפסק הדין).

מעבר לאמור, ניתן להוסיף כי שמיעה רצופה טומנת בחובה גם את היתרונות הבאים: שמיעה רצופה וראיית המועד לסיום התיק בטווח קרוב עשויים לקדם הסדרי טיעון או הסכמות דיוניות; שמיעה רצופה מאפשרת ראייה כוללת ואינטגרטיבית של התיק, העשויה לשמש בסיס להסדרים דיוניים ולקיצור הדיון ומסייעת לבית המשפט לגבש את מסקנותיו וממצאיו בפסק הדין. רציפות הדיונים עשויה גם לתרום ליצירתה של דינמיקה טובה וחיובית בין בעלי הדין, לקרב את מועד שמיעת המשפט למועד האירועים הנדונים ולתרום תרומה ממשית לאפשרות להגיע לחקר האמת. כל זאת תוך שמירה על זכויותיהם המהותיות והדיוניות של בעלי הדין.

2. האחריות לניהולו התקין של ההליך ולסיומו בתוך זמן סביר מוטלת על בית המשפט. למילוי חובה זו של בית המשפט נדרש שיתוף פעולה מצד יתר הגורמים המעורבים בהליך, ובראשם עורכי הדין מטעם הקטגוריה ומטעם הסנגוריה, כמו גם גורמים שמחוץ למערכת המשפט (כגון משטרת ישראל, שירות בתי הסוהר וכו'). ללא שיתוף פעולה זה עלול להיווצר קושי ביישום הנוהל, אך בכל מקרה על בית המשפט לנצל את הכלים שבידיו במטרה לכוון את התנהלות הגורמים האחרים ועליו לעשות בהם שימוש מושכל, והכול בלי לפגוע בזכויות הנאשם, ותוך התחשבות, ככל האפשר, בטענות הצדדים ופרקליטיהם, כשבית המשפט הוא הפוסק האחרון.

3. על אף שלכאורה הדגש בשמיעה הרצופה הוא על שלב שמיעת ההוכחות, על בית המשפט להיערך ליישום הנוהל כבר בשלביו המקדמיים של ההליך. המטרה של קיצור משך ההליך לא תושג ללא התנהלות ראויה גם בשלבים המקדמיים, המתארכים לעיתים עד מאד. בשלב המקדמי גם תגובש "תוכנית המשפט" אשר יש לדבוק בה, ככל האפשר, כדי להבטיח את השגת המטרה.

יכולתו של בית המשפט להביא לקיצור משך השלב המקדמי מצומצמת, יחסית לשלב ההוכחות, שכן לעיתים מתארך השלב המקדמי נוכח קשיים בהסדרת ייצוג הנאשם או בשל התנהלות גורמים שאינם "בשליטת" בית המשפט, כגון גורמי החקירה (למשל בכל הנוגע להעברת כל חומרי החקירה להגנה), התביעה הכללית, השרים המוסמכים לחתום על תעודות חיסיון (שרי הביטחון וביטחון הפנים), רשויות בריאות הנפש, שירות בתי הסוהר, ועדות אבחון למפגרים, שירות המבחן וכו'. ליישומם המלא של נוהל זה נדרש, לפיכך, שינוי תפיסתי ומערכתי כולל, גם מצד אותם גורמים. הטמעת נוהל זה צריכה להיעשות תוך שיתוף פעולה והידברות עם הגורמים הנ"ל, הן ברמה הארצית והן ברמה המקומית.

בנספח לנוהל יפורטו הנושאים העיקריים הנוגעים לגורמים שמחוץ לבית המשפט שיש להם השלכות ממשיות על האפשרות ליישם את הנוהל בצורה מיטבית.

השלב המקדמי

4. רציפות בהליך פלילי אמורה להתחיל מיד עם הגשת כתב האישום ולא דווקא במועד תחילת ההוכחות. הדבר נובע מאופיו של ההליך ומהעובדה שחלק מהנאשמים עצורים עד לתום ההליכים, כך שעל-פי מצוות המחוקק משפטם אמור להסתיים תוך התקופה הקבועה בחוק.

5. השלב המקדמי כולל מספר מרכיבים העלולים לגזול זמן לא מבוטל:

- א. מינוי סנגור והסדרת הייצוג.
- ב. עיון בחומר הראיות והעתקתו.
- ג. דיונים לפי סעיף 74 לחוק סדר הדין הפלילי, עתירות לגילוי ראיה ושמיעת טענות מקדמיות.
- ד. קבלת תשובה לכתב האישום. ככלל, אין להסתפק בתשובה גורפת ויש לעמוד על קבלת תשובה מפורטת המתייחסת לכל הרכיבים העובדתיים בכתב האישום, ככל שאין בכך לפגוע בהגנת הנאשם.
- ה. קיום דיון לפי סעיף 144 לחוק סדר הדין הפלילי.

ו. קיום דיון מקדמי לפי סעיף 143א לחוק סדר הדין הפלילי.

6. השאיפה היא להגיע לסיום השלב המקדמי בתוך 60 יום מתחילתו בתיקים המתנהלים בבית משפט השלום, ובתוך 90-120 יום בבית המשפט המחוזי, אלא אם כן מדובר בתיק גדול או תיק גדול מאד, או אם מתעוררים קשיים יוצאי דופן בעניינים שאינם בשליטת בית המשפט ושיכולתו להשפיע על קידום מוגבלת. כאמור, מהלך זה מצריך שיתוף פעולה מצד גורמים רבים, מעבר לבית המשפט ולבעלי הדין עצמם, שכיום מתנהלים באופן שמקשה על השגת היעד האמור ומחייב הרחבת פרקי הזמן לסיום השלב המקדמי.

7. קיימת חשיבות רבה לקיום דיון יעיל ותכליתי לפי סעיף 144 לחוק סדר הדין הפלילי, תוך חתירה, בין היתר, להשגת המטרות הבאות:

א. הסכמה על עובדות באופן שתחסוך בהבאת ראיות.

ב. "סינון" עדי תביעה שאין צורך בהעדתם כלל או שניתן להגיש הודעותיהם חלף חקירתם הראשית.

ג. הסכמה על הגשת מסמכים ומוצגים עוד בטרם תחילת שלב ההוכחות (בין אם יוגשו כראיות ובין אם ככלי עזר בלבד, בכפוף להגשה פורמלית בהמשך).

ד. בירור נושא עדותו של כל עד תביעה ונחיצות התייצבותו לעדות.

ה. עריכת בירור ראשוני בנוגע לעדויות ההגנה (מספר העדים, משך הזמן שנדרש לשמיעתם וכו'), ככל שניתן להגיע להבנות בענין זה והכל במגבלות החוק והפסיקה ומבלי לפגוע בזכויות הנאשם. על מנת שנוהל שמיעה רצופה יצלח (ולא יחול רק על שמיעת ראיות התביעה), יש לקבל מהסנגור בדיון המוקדם עמדה (או הערכה) ראשונית לגבי עדות הנאשם ומספר עדי ההגנה שיעידו, ככל שאין בכך כדי לפגוע בהגנת הנאשם. במידת האפשר, תבוצע הערכה של משך הזמן הדרוש לשמיעת עדי ההגנה.

ו. קביעת רשימה סופית של עדי התביעה שיעידו ורשימה משוערת של עדי ההגנה, עם הערכת זמן שנדרש לחקירה ראשית וחקירה נגדית של כל עד.

ז. קביעת מספר דיוני ההוכחות הצפויים ומועדיהם והכנת תוכנית עדויות וראיות עקרונית לכל ישיבה וישיבה, כאשר לוח הזמנים והתוכנית נרשמים בפרוטוקול והשאיפה היא לעמוד בהם בנתון לאילוצים שאינם בשליטת בית המשפט והצדדים. כפי שיפורט להלן בפרק העוסק בשלב ההוכחות (פסקאות 12-13), ניתן במקרים המתאימים שלא לקבוע מראש את כל המועדים הנדרשים, על-פי ההערכה שנעשתה, לצורך שמיעת כל העדים.

ח. כאשר הצפי באשר למועד סיום שמיעת ההוכחות מדויק דיו, יש לקבוע מועד לשמיעת סיכומים בעל פה, תוך הערכת משך הזמן שיידרש לשמיעתם.

8. ככלל רצוי ששמיעת ההוכחות תחל 45-60 יום מתום השלב המקדמי, בתיקים גדולים עד 90 יום ובתיקים גדולים במיוחד עד 120 יום. יש לזכור כי קביעת מועדים קרובים מדי לתום השלב המקדמי עלולה לגרום לתקלות וגם להכביד על יומני הפרקליטים יתר על המידה. ברור כי קביעת מועדי ההוכחות נתונה בידי בית המשפט. עם זאת, בקביעת המועדים ייתן בית המשפט את דעתו לבקשות הפרקליטים.

9. ככל שניתן, רצוי שהשלב המקדמי יסתיים עד למועד תחילת שמיעת ההוכחות. כאשר השלב המקדמי אינו מסתיים בפרקי הזמן הנקובים לעיל בשל התמשכות חריגה של עניין מקדמי מסוים שאינו מונע להחל בשמיעה, ניתן לעבור לשלב ההוכחות אף אם השלב המקדמי לא הסתיים.

שלב ההוכחות

10. חלקו זה של הנוהל מכוון בעיקרו להליכים פליליים המתנהלים בבתי המשפט המחוזיים, אך הוא יפה לכל הליך פלילי שמצריך שמיעת הוכחות שלא ניתן לסיימה במהלך יום שיפוט אחד.

11. הנחת העבודה היא, שככלל העדויות תשמענה בין השעות 08:30 – 16:00. כל עד שהוזמן ישמע באותו יום, אף אם הדבר יצריך הארכת זמן הדיון. הדבר מחייב תיאום מראש בנוגע לשירותי קלדנות ותרגום מעבר לשעות העבודה הרגילות או בנוגע לסידורי הקלטה.

12. שמיעת ההוכחות תתקיים ברציפות, פעם אחת עד שלוש פעמים בשבוע, מידי שבוע או שבועיים, עד לסיומה. בתיקים בהם לא דרושים יותר מחמישה ימי הוכחות מלאים ראוי ככלל לקבוע מראש את כל המועדים. בתיקים בהם נדרשים יותר מחמישה ימי הוכחות מלאים ניתן, אם הדבר מוצדק, להסתפק בתחילה בקביעת כחמישה מועדים ויתר המועדים ייקבעו במהלך השמיעה, על-פי הצורך. בתיקים גדולים במיוחד ("מגה תיקים") לעיתים לא יהיה מנוס מקביעה מראש של ארבעה ימי דיונים בשבוע, מידי שבוע עד לסיום השמיעה, שאחרת יידרש פרק זמן בלתי סביר עד לסיום שמיעת ההוכחות.

13. במקרים חריגים, כאשר יש אינדיקציה ברורה לכך ששמיעת עד מסוים עשויה להביא להסכמות שתייתרנה את הצורך בשמיעת יתר העדים, ניתן בשלב ראשון לקבוע רק ישיבת הוכחות אחת לשמיעת אותו עד. ככל שאותה עדות לא תייתר את הצורך בשמיעת עדויות נוספות, תיקבענה שאר הישיבות בתום אותו דיון.

14. לעיתים יש מקום לקבוע מראש "מרווח" גדול יותר בין חטיבות עדים שונות, כגון בין עדי התביעה לעדי ההגנה, כדי לאפשר לצדדים ולבית המשפט לבחון אפשרויות להגיע להסכמות בהתחשב בעדויות שכבר נשמעו ולהגנה להכין את פרשת ההגנה.

15. עדים יוזמנו מראש לכל הישיבות שנקבעו בתוך שלושה ימים מתום הדיון המוקדם או ממועד מתן ההחלטה על דיון ההוכחות בו הם אמורים להעיד. ייקבע בפרוטוקול שהעדים יוזמנו על ידי הצדדים הן באמצעות המזכירות והן בדרך של מסירת הודעה טלפונית על-ידי הצד המזמין, סמוך למועד הזימון ומספר ימים לפני מועד הדיון. שלושים יום לפני מועד ההוכחות יוודא הצד המזמין שהעדים הוזמנו כדין וככל שאין אישורי מסירה יפעל מידית להזמנתם במסירה אישית. כשמדובר בעדי תביעה הדבר ייעשה על ידי משטרת ישראל. כל זאת בכפוף לבקשות מיוחדות של מי מהצדדים באשר לדרכי הזמנת עדים.

16. דחיית מועדי ההוכחות תיעשה רק במקרים חריגים במיוחד, וככלל רק מחמת נסיבות חריגות שלא ניתן היה לצפותן מראש ולא ניתן היה למנען בשקידה סבירה. תשומת הלב לנהלים 1-10 ו-2-10 בעניין טיפול בבקשות לדחיית מועדי דיון אשר יצאו מלפני נשיאת בית המשפט העליון (פורסמו ביום 5.1.2010). כשמתבקשת דחייה בשל מחלת נאשם, פרקליט, סנגור או עד – יש לוודא קבלת אישור רפואי שמיועד להצגה בבית משפט.

17. על מנת שתתאפשר שמיעת תיקים בדרך האמורה, כל שופט (דן יחיד או חבר בהרכב פשעים חמורים) יקבע מראש, לכל שנת המשפט, ימים ספציפיים בשבוע שיוקדשו לשמיעת תיקים פליליים.

סיכומים ומתן הכרעת דין

18. ככלל, יש להורות שהסיכומים יישמעו בעל פה, גם אם הצדדים מסכימים על הגשת סיכומים בכתב. מעבר לכך שבהליך פלילי ברירת המחדל היא סיכומים בעל-פה, הצגת הסיכומים בדרך זו מאפשרת לבית המשפט להפנות שאלות לפרקליטים על מנת להבהיר את טיעוניהם ולהבינם כראוי, מאפשרת להגיע להבנות בענייני עובדה ולצמצם מחלוקות, מאפשרת לוודא כי ההפניות למוצגים ולפרוטוקול מדויקות (במיוחד בתיקים מורכבים), מביאה להבנה טובה יותר של התיק מצד בית המשפט, ומאפשרת כתיבת פסק דין בסמוך לשמיעת הסיכומים, מבלי שבית המשפט יידרש לקריאת כמויות חומר גדולות. הרצון לחסוך ב"זמן אולם" בדרך של הגשת סיכומים בכתב, גורם לניצול לא מיטבי של הזמן השיפוטי הכולל, ובכלל זה הזמן הרב הנדרש לקריאת הסיכומים, ולעיכוב במתן פסק הדין. מה גם, שכמעט תמיד מבקשים הצדדים אורכה להגשת הסיכומים, מה שמאריך עוד את משך ההליך לפרקי זמן ניכרים. במקרה שבית המשפט רואה כי קיים טעם מיוחד לקבלת סיכומים בכתב, או שילוב של סיכומים בכתב ובעל-פה, וכשהדבר מוסכם על הצדדים, יש לקבוע מועדי הגשה קרובים ולהגביל את היקף הסיכומים. קביעת מועד להשלמת טיעון בעל-פה לאחר הגשת הסיכומים שבכתב תבטיח כי לוחות הזמנים יישמרו.

19. יש להקצות זמן מספיק לשמיעת הסיכומים, סמוך ככל הניתן לאחר סיום ההוכחות ועל-פי הערכה מושכלת של פרק הזמן שיידרש לשמיעתם, גם בהתחשב בכך שלעיתים יש צורך בהמתנה לקבלת תמלול פרוטוקול מוקלט. ניתן לייעל את שמיעת הסיכומים בדרך של חיוב הצדדים להגיש מספר ימים לפני הדיון עיקרי טיעון, רשימת אסמכתאות ועזרים נוספים. אין מניעה להגביל מראש את משך זמן הסיכומים של כל

צד, כשניתן יהיה להאריך את פרק הזמן שנקצב מראש אם הנסיבות תחייבנה זאת או אם יתברר שההערכה המוקדמת לא היתה ריאלית.

20. על בית המשפט ליתן את הכרעת דינו תוך זמן סביר לאחר שמיעת הסיכומים, בשים לב, בין היתר, להוראת סעיף 181א לחוק סדר הדין הפלילי. שמיעה רצופה של המשפט מסייעת ליתן את הכרעת הדין בסמוך לשמיעת הסיכומים, כאשר זכרוננו של בית המשפט עדיין טרי, הן ביחס לראיות והן ביחס לטענות הצדדים.

שונות

21. תכנון העבודה בבית המשפט ויומני השופטים – יש להיערך באופן שיומני השופטים יתאימו ליישום עקרונות נוהל זה לאורך כל שנת המשפט. יש להניח שהדבר יחייב תקופת מעבר שתצריך היערכות מיוחדת.

22. רצוי להימנע מקביעת יתר (OVER BOOKING) באופן שלא תתאפשר שמיעת כל התיקים שנקבעו אם תהיה התייצבות מלאה של בעלי הדין והעדים בכל התיקים. ניהול נכון של היומן, על-פי עקרונות השמיעה הרצופה, יבטיח שהתכנון גם יבוצע בפועל, למעט במקרים חריגים, בעוד שקביעת יתר אינה מאפשרת שמיעה רצופה כהלכתה. עם זאת, וכאשר מתעורר חשש שנוכח קביעת מועדים רבים לשמיעת הוכחות עלול יומן המשפטים "להיסתם" ולא יוותרו מועדים קרובים, רשאי בית המשפט, ומבלי לשבש את תוכנית המשפטים שכבר נקבעו לשמיעה ואת הוצאתה לפועל, לקבוע כמה דיונים לאותו מועד, ובלבד שהדבר לא יביא לדחיית דיונים בשל קביעת היתר.

23. המציאות מלמדת כי לעיתים מיצוי המשא והמתן להסדר טיעון נעשה ברגע האחרון או כמעט ברגע האחרון. יש להקפיד שהדבר לא יפגע בשמיעת המשפט כסדרו ואין לבטל או לדחות דיונים נוכח קיומם של מגעים להסדר, גם "במחיר" של הכבדה על מגעים אלה או כשלונם.

24. ככל שמתנהלים הליכי גישור, הדבר ייעשה, על-פי שיקול דעת בית המשפט, במקביל לקידום התיק ולא יביא לעיכוב משמעותי בשמיעתו.

נספח

היערכות גורמים שמחוץ למערכת המשפט לשם יישום נוהל שמיעה רצופה

1. האפשרות ליישום נוהל שמיעה רצופה תלויה במידה לא מבוטלת בשינוי תרבות ארגונית ודפוסי התנהלות של גורמים שונים, כמו גם הטמעה של הערך החברתי שבניהול הליכים פליליים ביעילות וסיומם בפרק זמן סביר. ראשי מערכת המשפט יקיימו פגישות עם גורמים אלה לשם יישום השינוי התפיסתי והמערכתי הנדרש, גיבוש הסכמות והבנות וקבלת סיוע מתאים שיאפשר הטמעת הנוהל בבתי המשפט. יש לשאוף לקיום שיתוף פעולה הדוק בישום הנוהל עם פרקליטות המדינה, הסנגוריה הציבורית, לשכת עורכי הדין, משטרת ישראל ושירות בתי הסוהר. שיתוף הפעולה עם הגורמים הנ"ל כבר החל בשלבי הכנת נוהל זה.

התביעה הכללית

2. יש לשאוף להגשת כתבי אישום סמוך ככל האפשר למועד סיום החקירה, במיוחד בתיקים שאין עימם מורכבות מיוחדת, מה שיקל על ניהול ההליך הפלילי ביעילות (בכל הנוגע, למשל, לאיתור נאשמים ועדים); מעבר להגשמת היתרונות האחרים הגלומים במהלך זה (הקלה על עינוי הדין, זכרון האירועים טרי יותר, ענישה אפקטיבית יותר ועוד).

3. הפרקליטים נוהגים לראיין עדים מהותיים רק ימים ספורים לפני עדותם, לעיתים הראיון מניב תוספות וחידושים הנרשמים על-ידי הפרקליט ומועברים לסנגוריה סמוך לדיון. לעיתים חידושי העד מצריכים חקירה משטרתית נוספת הלוקחת זמן ועלולה לגרום עיכוב במתן העדות. יש לשאוף להקדים את מועד ראיון העדים המהותיים.

4. פרקליטים לא מעטים מטפלים בשורה של תיקים ויומניהם תפוסים לעיתים למשך חודשים באופן שיקשה ליישם את הנוהל. בחלק ניכר מהדיונים המוקדמים לא מתייצב פרקליט התביעה המטפל בתיק. יש לעמוד על כך כי הפרקליט המטפל בתיק יתייצב לכל דיון מוקדם מהותי, ואם הדבר אינו מסתייע – על הפרקליט המופיע להכיר את התיק היטב ולהיות מוסמך להגיע להסכמות דיוניות.

5. ההליכים השונים המתנהלים בפרקליטות במסגרת השלב המקדמי נמשכים לעיתים זמן רב, ובעיקר הליך העמדת חומרי החקירה לעיון ולהעמקה, במיוחד כשיש צורך בתמלול או העתקת מדיה דיגיטלית. במקום צילום חומר יש לעבור לסריקה המאפשרת העברת חומר לסנגוריה תוך זמן קצר.

משטרה וגורמי חקירה

6. יש למנוע עיכובים בהעברת חומרי חקירה לגורמי התביעה, בדגש על תמלול הקלטות, העתקת מדיה דיגיטלית, קבלת חוות דעת מז"פ.
7. יש לפעול להקמת מערך לאיתור נאשמים ועדים והבאתם לבית המשפט, גם בהתראה קצרה ביותר.
8. הטמעת החשיבות בהתייצבותם בבית המשפט, במועד וללא בקשות דחייה, של שוטרים שנקראים להעיד.

שונות

9. תעודות חיסיון מוגשות לעיתים באיחור של חודשים ומעכבות הדיון. יש לשנות מן היסוד גישת המשטרה, הפרקליטות והשרים החותמים על הצווים הללו.
10. יש לקיים פעילות הסברתית וחינוכית בקרב כל רשויות המדינה להשרשת החשיבות שבחובת העמידה במועדים הנקבעים על-ידי בית המשפט והימנעות ככל הניתן מבקשות דחייה שאינן נובעות מכוח עליון.
11. נקצבת תקופה של 60 ימים, החל מיום 1.1.2014, לצורך התארגנות והסתגלות.